

Niezwykłe historie z udziałem dzieci w apoftegmatach Anastazego z Synaju

Extraordinary Stories Involving Children in the Apophthegmata of Anastasius of Sinai

Ks. Szymon Drzyżdżyk¹, Ks. Marek Gilski²

Abstract: The article is devoted to the problem of the child in the apophthegmata of Anastasius of Sinai. They present a wide panorama of life and behavior of children and youth in the context of a specific era and place. The structure of the article is determined by five contexts in which the subjective role of the child is shown as a victim, debtor, dissenter, experiencing spiritual revelations and experiencing possession and healing. The analyses made it possible to formulate specific conclusions, the most significant of which concern Anastasius' belief that faith is such a great value that it justifies depriving even one's children of their lives in order to protect them from apostasy, and that the teenager is capable of an independent act of faith for which he is willing to suffer martyrdom. Moreover, in the mind of the monk from Sinai, childhood is a period when one can experience extraordinary religious experiences. This applies to both "private revelations" and healings.

Keywords: Anastasius of Sinai; apophthegmata; child

W ostatnich latach wyraźnie rośnie zainteresowanie problematyką dziecka, jego sytuacji, ochrony i praw. Perspektywę pierwotnego chrześcijaństwa referują prace O.M. Bakke³, C.B. Horn i J.W. Martens⁴, C.B. Horn i R.B. Phenix⁵, A. Papaconstantinou i A.M. Talbota⁶,

¹ Ks. prof. dr hab. Szymon Drzyżdżyk, Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie, e-mail: szymon.drzyzdzyk@upjp2.edu.pl; ORCID: 0000-0003-2211-2102.

² Ks. dr hab. Marek Gilski, profesor, Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie; e-mail: marek.gilski@upjp2.edu.pl; ORCID: 0000-0003-4588-2038.

³ O.M. Bakke, *When Children Became People. The Birth of Childhood in Early Christianity*, Minneapolis 2005.

⁴ C.B. Horn – J.W. Martens, *'Let the Little Children Come to Me'. Childhood and Children in Early Christianity*, Washington 2009.

⁵ *Children in the Late Ancient Christianity*, red. C.B. Horn – R.B. Phenix, Tübingen 2009.

⁶ *Becoming Byzantine; Children and Childhood in Byzantium*, red. A. Papaconstantinou – A.-M. Talbot, Washington 2009.

czy C.T. Schroeder⁷. W żadnej z tych publikacji nie znajdujemy ukazania miejsca dziecka w apoftegmatych ojców pustyni. Są pojedyncze nawiązania, ale brakuje całościowego ujęcia tego zagadnienia. Najwięcej światła na tę problematykę rzucają trzy rozdziały książki C.T. Schroeder pt. *Children and Family in Late Antique Egyptian Monasticism*⁸. Pomocą mogą być także publikacje M.C. Giordy⁹, L.A. Graumanna¹⁰ czy B. Czyżewskiego¹¹. W żadnej z tych pozycji nie znajdziemy odwołania do apoftegmatów Anastazego z Synaju. Ten żyjący na przełomie VII i VIII wieku w klasztorze św. Katarzyny mnich jest autorem mów, traktatów, homilii, apoftegmatów, a być może i bogatej korespondencji¹². Anastazy sporo miejsca w swoich apoftegmatych poświęca dzieciom. Ta problematyka prezentowana jest przez niego wieloaspektowo. Jego opowiadania zawierają nie tylko sporo przykładów z życia dzieci, ale i prezentują szeroką panoramę ich zachowań. Problematyka dziecka w apoftegmatych Anastazego z Synaju nie była dotąd przedmiotem badań. Zaledwie przed dwoma dekadami pojawiło się krytyczne ich opracowanie. Apoftegmaty zebrał i krytycznie opracował jako część przedstawionej na Sorbonie rozprawy doktorskiej szwajcarski uczony Andre Binggeli¹³. Nie zostały one jednak wydane drukiem, a są dostępne jedynie w formie wydruku komputerowego.

Binggeli opracował i przytoczył w oryginalnej greckiej wersji 67 apoftegmatów należących do dwóch odmiennych zbiorów. Do naszych czasów przetrwały one pod różnymi tytułami jako *Diegeseis peri tou Sina* oraz *Diegemata psychophele*. Pierwszy zbiór zawiera 39 opowiadań

⁷ C.T. Schroeder, *Children and Family in Late Antique Egyptian Monasticism*, Cambridge 2020.

⁸ Por. Schroeder, *Children and Family in Late Antique Egyptian Monasticism*, s. 69-123.

⁹ M.C. Giorda, *Children in monastic families in Egypt at the end of Antiquity*, w: *Children and Everyday Life in the Roman and Late Antique World*, red. Ch. Laes – V. Vuolanto, London – New York 2019, s. 232-246.

¹⁰ L.A. Graumann, *Children's accidents in the Roman empire*, w: *Children and Everyday Life in the Roman and Late Antique World*, red. Ch. Laes – V. Vuolanto, London – New York 2019, s. 267-286.

¹¹ B. Czyżewski, *Akty homoseksualne w ocenie pisarzy wczesnochrześcijańskich*, VV 39/1 (2021) s. 335-351.

¹² Por. D. Piasecki, *Mysterium mortis w ujęciu Anastazego Synaity*, VoxP 75 (2020) s. 417-418.

¹³ Tekst grecki: A. Binggeli, *Anastase le Sianite: Récits sur le Sinai et Récits utiles à l'âme. Edition, traduction, commentaire*, Paris 2001, s. 170-288.

związanych wyłącznie z klasztorem na górze Synaj, podczas gdy drugi – 28 historii i przywołuje zdarzenia z różnych miejsc. Zbiory różnią się pod pewnymi względami (język, styl), co skłoniło niektórych badaczy do próby podważenia tezy Binggeliego jakoby autorem ich obu był Anastazy Synaita. Według Uthemanna, autora krytycznych wydań niektórych dzieł Anastazego¹⁴, za mało jest racji, żeby przypisać oba zbiory Anastazemu z Synaju¹⁵. Niektórzy badacze (G. Mercati) zwrócili uwagę na specyfikę językową *Diegeseis peri tou Sina*, która odróżnia ten zbiór od innych dzieł mnicha z Synaju (używanie niemal wyłącznie spójnika *oun* do łączenia dwóch zdań)¹⁶.

Binggeli przytacza szereg argumentów za autorstwem Anastazego: spójność idei zawartych w zbiorach z myślą prezentowaną przez Synaitę w innych jego dziełach (np. moc sakramentu Eucharystii w obliczu wroga, którym może być Żyd, Arab, demon lub innowierca; praktyki religijne chrześcijan będących w niewoli Arabów; postępowanie w obliczu zagrożenia islamem); niektórych rękopisach oba zbiory są zamieszczone razem, a tytuł drugiego, jeśli nie jest po prostu pominięty, to zawiera wyraźne odniesienie do tytułu pierwszego; pojedyncze opowiadania pojawiają się w rękopisach jako zakończenia homilii Anastazego. Autor dostrzega więcej zbieżności aniżeli różnic między zbiorami i datuje je na ostatnie dziesięciolecia VII wieku. W odpowiedzi na pytania o różnice stylistyczne Binggeli zaznacza, że ta sama osobliwość stylistyczna (*oun* łączące zdania) występuje także w tekście o godności kapłańskiej, który zawiera inną wersję kilku opowiadań z *Diegemata psychophele*, przypuszczalnie tego samego autora. Binggeli dostrzega różnice między zbiorami, ale interpretuje je jako wyraz rozwoju piśmiennictwa Anastazego, ponieważ dzieli je ponad 20 lat¹⁷.

¹⁴ *Anastasioi Sinaitae Viae Dux*, red. K.-H. Uthemann, Turnhout – Leuven 1981; *Anastasioi Sinaitae Sermones duo in constitutionem hominis secundum imaginem Dei, necnon opuscula adversus monotheletas*, red. K.-H. Uthemann, Turnhout – Leuven 1985.

¹⁵ Uthemann stawia sporo pytań, nie dając na większość z nich odpowiedzi. Zwraca uwagę, że nawet w tych opowiadaniach występuje co najmniej dwóch różnych Anastazych. Szczegółowe omówienie tej kwestii: K.-H. Uthemann, *Anastasioi Sinaites. Byzantinisches Christentum in den ersten Jahrzehnten unter arabischer Herrschaft*, t. 1, Berlin – Boston 2015, s. 367-582. Uthemann zaznacza, że dopiero w ostatniej chwili, gdy jego książka była już ukończona, dotarł do artykułu Binggeliego z 2004 roku. Było już za późno, aby podjąć polemikę.

¹⁶ Por. Binggeli, *Anastase le Sianïte: Récits sur le Sinai et Récits utiles à l'âme. Edition, traduction, commentaire*, s. 334.

¹⁷ Por. Binggeli, *Anastase le Sianïte: Récits sur le Sinai et Récits utiles à l'âme. Edition, traduction, commentaire*, s. 331-340.

Z badaniem obu zbiorów pod kątem problematyki dziecka wiążą się pewne trudności. Chodzi przede wszystkim o wiek, do którego można kogoś określać mianem dziecka. Sprawa nie była w starożytności jednoznaczna. Anastazy posługuje się terminem „dziecko” także wobec osiemnastolatka. To jest data, którą za mnichem z Synaju na potrzeby obecnej publikacji przyjmujemy jako cezurę między dzieckiem a dorosłym. Druga kwestia ma charakter terminologiczny. Niektóre greckie pojęcia są na tyle niejednoznaczne, że nie pozwalają określić, czy mamy do czynienia z dzieckiem czy z osobą dorosłą. Ten problem wiąże się czy to z pojęciem *neoterós*, czy to ze sformułowaniem *ek nepias helikias*. Pierwszy termin oznacza młodą osobę i kilkakrotnie pojawia się w apoftegmatych Anastazego, zarówno w odniesieniu do kobiet, jak i mężczyzn. Każdy z fragmentów, o ile kontekst nie wskazuje, że chodzi o osobę niebędącą dzieckiem, zostanie przywołany i poddany analizie. Sformułowanie *ek nepias helikias* odnosi się do kobiety, która wyszła za mąż (nie da się wykluczyć, że było to w dzieciństwie), albo też do kogoś, kogo wiek trudno ustalić. Fragmenty niejednoznaczne zawierające to sformułowanie zostaną poddane analizie.

W obecnym artykule idziemy za tezą Binggeliego i traktujemy oba zbiory jako jedną całość¹⁸. Prezentują one problematykę dziecka w pięciu kontekstach, które wyznaczają strukturę obecnego artykułu.

1. Wiara cenniejsza niż życie

W apoftegmatych Anastazego znajduje się historia, która wydaje się nie posiadać precedensu we wcześniejszej literaturze chrześcijańskiej. W przekazanym przez mnicha z Synaju opowiadaniu chrześcijanin zabija swoją żonę i dzieci na prośbę żony, która nie chce wpaść w ręce Saracenów. Kobieta boi się jednak nie tyle gwałtu, co utraty wiary. Aby przekonać męża do tego czynu, odwołuje się do przykładu Abrahama. Pomimo oporów mężczyzna pozbawia życia swoją żonę i dzieci. W tekście Anastazego historia posiada następujący przebieg:

Kiedy na mocy sprawiedliwego wyroku Boga naród Saracenów wyruszył poza granice swego kraju, przybył również tutaj, na świętą górę Synaj, aby zająć to

¹⁸ W cytacji zostanie podany jedynie numer zbioru (*Diegeseis peri tou Sina – I; Diegemata psychophele – II*), a następnie miejsce danej historii w zbiorze.

miejsce i zmusić mieszkających tu Saracenów, którzy wcześniej byli chrześcijanami, do wyparcia się wiary w Chrystusa. Gdy dowiedzieli się o tym ci, którzy mieli swoje domy i chaty w pobliżu twierdzy i Świętego Krzewu, postanowili wspiąć się wraz z rodzinami do naturalnie ufortyfikowanego miejsca na Święty Szczyt, z którego mogli walczyć z saraceńskimi napastnikami z góry; i tak też uczynili. Ponieważ jednak nie byli w stanie oprzeć się tłumowi napastników, zgodzili się poddać i przyjąć ich wiarę. Ale był wśród nich jeden, który kochał Chrystusa ponad wszystko; widząc apostazję swoich towarzyszy i zgubę ich dusz, postanowił skoczyć w dół w stromym i niebezpiecznym miejscu i uciec, bo wolał raczej cielesną śmierć niż zdradę wiary w Chrystusa i narażenie własnej duszy. Kiedy jego żona zobaczyła, że ucieka i ma zamiar skoczyć z tego niebezpiecznego i strasznego miejsca, powstała szybko i siłą chwyciła męża za ubranie i przemówiła do niego po arabsku, zalewając się łzami: „Dokąd idziesz, mój drogi mężu? Dlaczego opuszczasz mnie, która żyłam u twego boku od młodości? Jak możesz zostawić mnie i swoje osierocone dzieci (*meta ton teknon*) na zgubę i myśleć tylko o własnym zbawieniu? Pamiętaj o tym, biorę Boga za świadka w tej chwili: nigdy nie byłam niewierna twojemu łożu, więc nie pozwól, aby mnie splugawiono na ciebie i duszy. Pamiętaj, że jestem kobietą i mogę stracić wiarę zarówno ja, jak i twoje dzieci (*tekna sou*). Jeśli jednak zdecydujesz się odejść, to najpierw ocal mnie i swoje dzieci, a ratując nas w ten sposób, ocal swoją duszę. Bacz, aby w dniu sądu Bóg nie wezwał cię do poniesienia odpowiedzialności za duszę moją i twoich osieroconych dzieci (*ton teknon*), ponieważ troszczysz się tylko o własne zbawienie. Bój się więc Boga i zabij mnie oraz swoje dzieci (*tekna sou*), a potem odejź. Nie pozwól, abyśmy jak osierocone owce wpadli w ręce tych wilków, ale naśladuj Abrahama i złóż nas w ofierze Bogu w tym świętym miejscu. Nie lituj się nad nami, aby Bóg ulitował się nad tobą. Złóż w ofierze twoje dzieci (*tekna sou*) Temu, który ci je dał, aby przez naszą krew Bóg ocalił także i ciebie. Lepiej jest dla nas, abyśmy przez ciebie zostali złożeni na ofiarę Bogu, niż mielibyśmy zostać poprowadzeni do błędu i zguby przez ludzi bezbożnych, a także ponieśli okrutną karę z barbarzyńskich rąk. Nie wahaj się, bo ja cię nie puszczać: albo zostaniesz i ty z nami, albo zabijesz mnie i swoje dzieci (*tekna sou*), a wtedy możesz odejść”. Tymi i podobnymi słowami przekonała swojego męża, który dobył miecza i zabił ją i swoje dzieci (*tekna autou*)” (II 8)¹⁹.

Mężczyźnie udało się uciec. Wszyscy inni, którzy pozostali, wyrzekli się wiary w Chrystusa. Anastazy porównuje mężczyznę do proroka Elia-

¹⁹ Tł. własne.

sza, ponieważ także i on dotarł do góry Horeb. Następnie prowadził życie pustelnicze. Autor opowiadania ma świadomość, że popełniony przez mężczyznę czyn może być różnie oceniany z punktu widzenia moralnego. Określa go mianem niezwykłego (*paradokson*) i zastanawia się, czy taka ofiara została przez Boga przyjęta. W przekonaniu Anastazego swoim czynem mężczyzna pokazał miłość do Boga i wiarę przewyższającą wiarę dawnych sprawiedliwych. Jako argument za taką oceną posłużyły mu zdarzenia, które towarzyszyły śmierci tego człowieka. Odszedł z tego świata w radości, przyjmowany do nieba przez męczenników.

Kwestia wartości wiary i jej nadrzędności względem ziemskiego życia powraca jeszcze w innym zdarzeniu. W *Diegemata psychophele* mnich z Synaju opowiada historię męczennika Jerzego.

Był niewolnikiem Saracena z Damaszku. Jako dziecko (*nepios*) został wzięty do niewoli, a w wieku ośmiu lat wyparł się wiary. Jako nastolatek (*efebos*), będąc bardziej świadomym, nawrócił się ponownie, stając się przykładnym chrześcijaninem. Lekceważył wszelki ludzki strach. Pewnego dnia jeden z jego towarzyszy, również będący w niewoli, nienawidzący Chrystusa apostata, udał się do meczetu i zadenuncjował go do swojego pana, mówiąc, że ów stał się chrześcijaninem. Pan posłał po niego, przesłuchał go i nakazał mu, aby modlił się wraz z nim. Pomimo wielu napomnień i gróźb, nie udało mu się nakłonić go do odstępstwa od wiary w Chrystusa. Wtedy rozkazał czterem Saracenom, którzy się tam znajdowali, chwycić go mocno za obie ręce i nogi i trzymać zawieszonemu w powietrzu, z brzuchem zwróconym ku ziemi. Gdy to się stało, jego pan własnoręcznie rozciął go mieczem na pół (II 22)²⁰.

Apoftegmaty Anastazego Synaity, a zwłaszcza *Diegemata psychophele*, niejednokrotnie podejmują problem wytrwania w wierze tych, którzy dostali się pod okupację muzułmanów²¹. Temat był w jego czasach bardzo aktualny. Chrześcijańskie cesarstwo traciło kolejne tereny na rzecz muzułmanów. W tym kontekście mnich z Synaju ukazuje różne możliwe, w tym także kontrowersyjne, zachowania w sytuacji zagrożenia dla wiary.

²⁰ Tł. własne.

²¹ Problem apostazji pojawia się w II 8; II 10; II 13; II 22. Wyjątkowy charakter na tym tle ma wielokrotna apostazja jednego człowieka. Por. II 13.

2. Życie za życie

W zbiorze poświęconym wydarzeniom z góry Synaj Anastazy przytacza wspomnienia jednego z mnichów. Kiedy ów był młodym człowiekiem, przybył do klasztoru pewien człowiek, który nie chciał nic mówić ani o sobie, ani o kraju swojego pochodzenia. Został zapamiętany jako człowiek pobożny i rozważny w słowie. Otrzymał tonsurę, a krótko potem zmarł. Złożono go w grobie. Gdy umarł kolejny mnich, otworzono grób i nie znaleziono ciała tego, który odszedł wcześniej. Zinterpretowano to jako przejaw przeniesienia go przez Boga do krainy żyjących. Cała sprawa wzbudziła zainteresowanie. Okazało się, że był synem cesarza Maurycego. Jego piastunka uratowała go z masakry dzieci Maurycego dokonanej na rozkaz tyrana Fokasa. Zamieniła własne dziecko na dziecko cesarza (*tou basilikou teknou*) Maurycego. W ten sposób jej dziecko zostało zabite, a syn cesarza został ocalony. Gdy ów osiągnął pełnoletność, kobieta opowiedziała mu o tym zdarzeniu, a on podjął decyzję, aby poświęcić się Bogu jako okup (*antilytron*) za zabitego syna kobiety²².

To opowiadanie nawiązuje do wydarzeń historycznych, które miały miejsce 27 listopada 602 roku²³. Na rozkaz tyrana Fokasa zabito cesarza Maurycego i jego dzieci. W przedstawionej przez Anastazego historii dochodzi do głosu przekonanie o tym, że ocalone życie należy oddać Bogu. Autor *Diegeseis peri tou Sina* nie komentuje tego zdarzenia, ale poprzez ukazanie pustego grobu niejako zachęca do takiej postawy.

3. Niepewność pośmiertnego losu

Anastazy podejmuje w swoich apoftegmatach problem zbawienia dzieci. Chodzi mu zarówno o dzieci heretyków, jak i o chrześcijańskie dzieci wychowane w surowej dyscyplinie. Mnich z Synaju przytacza kilka historii.

Kanwą do refleksji nad zbawieniem dzieci innowierców jest sytuacja zmarłego człowieka imieniem Filentolos, który chociaż dawał wielkie jałmużny, to jednak nie wyzbył się grzechu nieczystości (*porneia*). Nawet w podeszłym wieku przekazywał wielkie sumy na dobre cele, trwając jednocześnie w grzechu. Po jego śmierci doszło do sporów odno-

²² Por. I 39.

²³ Fokas jako cesarz panował w latach 602-610. Por. Uthemann, *Anastasios Sinaites. Byzantinisches Christentum in den ersten Jahrzehnten unter arabischer Herrschaft*, t. 1, s. 346.

śnie do jego dalszego losu. Jedni wyrażali mocne przekonanie, że jest w gronie zbawionych, ponieważ miłość zakrywa mnóstwo grzechów. Inni kwestionowali taki pogląd, podkreślając, że do końca nie wyrzekł się grzechu. Podjęto post, modlitwę i celebrowano Msze Święte, wołając do Boga o światło w tej sprawie. Wizja jednego z pustelników pozwoliła rozstrzygnąć tę kwestię. Stwórca nagroził dobroczynność zmarłego uratowaniem od potępienia, nie obdarzając jednak radością raju ze względu na popełnione grzechy²⁴.

W przekonaniu Anastazego taki sam los prawdopodobnie czeka zmarłe dzieci (*nepia*) innowierców. Brak własnych grzechów pozwala im uniknąć potępienia. Nie przebywają jednak w królestwie Bożym. Mnich z Synaju nie rozstrzyga tej kwestii jednoznacznie, a jedynie sugeruje takie rozwiązanie²⁵.

Inna przytoczona przez Anastazego z Synaju historia przestrzega przed euforycznym podejściem do surowego chrześcijańskiego wychowania. Jeden z mnichów miał brata, który umarł i osierocił trzyletniego syna. Mnich zabrał chłopca (*paidarion*) na pustynię. Dziecko mieszkało z nim i po kilkunastu latach umarło. Całe swoje życie spędziło na pustyni w postach i modlitwach. Mnich poprosił Boga, aby ukazał mu, jaki los spotkał chłopca po śmierci. W nocnej wizji zobaczył go (*paida*) cierpiącego w cuchnącym pomieszczeniu. Wtedy mnich zwrócił się do Boga z prośbą o wyjaśnienie. Otrzymał odpowiedź, że nauczył chłopca (*paida*) ascezy i czystości, ale nie nauczył go pokory. Mnich zasmucił się z powodu zguby dziecka (*paidos*)²⁶.

W kwestii życia religijnego dzieci i ich zbawienia Anastazy prezentuje bardzo zrównoważony pogląd. Z jednej strony sugeruje, że sama wiara w Chrystusa i nawet wielka asceza nie gwarantują szczęścia wiecznego, z drugiej natomiast podkreśla znaczenie chrztu.

Wyjątkowy charakter na tym tle ma historia poświęcona zbawieniu cesarza. Leoncjusz z Neapolu, proszący Boga o informację na temat pośmiertnego losu cesarza Maurycego, miał wizję kilku cesarzy wchodzących przed Boży tron: Konstantyna Wielkiego wraz ze św. Heleną, Ty-

²⁴ Por. II 25. O wielkiej wartości jałmużny wspomina Anastazy w innych swoich dziełach. Por. S. Drzyżdżyk – M. Gilski, *Koncepcja jałmużny w Quaestiones et responsiones Anastazego Synaity*, VoxP 79 (2021) s. 99-112.

²⁵ Podobne rozstrzygnięcie daje Anastazy w innym swoim dziele. Por. *Anastasioi Sinaitae Quaestiones et responsiones*, red. M. Richard – J.A. Munitiz, Turnhout – Leuven 2006, s. 18. Zachęca, aby te kwestie pozostawić Bogu.

²⁶ Por. II 26.

beriusza oraz Maurycego z żoną i swoimi dziećmi (*tekna*). Wchodzący Maurycy stwierdził, że dobry i miłosierny Bóg dał jemu i jego rodzinie tę łaskę jedynie dzięki nauczycielowi Leoncjusza, który był przyjacielem cesarza i często za niego się modlił²⁷. Mnich z Synaju podsumował tę historię refleksją na temat mocy modlitwy sprawiedliwych.

4. Wyjątkowe wizje duchowe

Anastazy przytacza również historię siedemnastoletniego młodzieńca, Żyda, który po tym, jak został ocalony z niewoli, poprosił o chrzest. Miało to miejsce w czasie, gdy przygotowywano się do święta Epifanii. Chłopcu (*pais*) nakazano uczestniczenie w katechezie aż do czasu Paschy. Mnich z Synaju przytacza tę historię, bo, jak zaznacza, żaden inny ochrzczony nie został obdarzony takimi wizjami i wglądem w tak wielkie tajemnice i wydarzenia. Warto przytoczyć krótki fragment z długiego opisu Anastazego.

Skoro tylko został on ochrzczony w Wielką Sobotę, Bóg otworzył oczy duszy tego młodego człowieka (*neaniskos*). Ujrzał on całą anielską liturgię, która odbywa się w sposób niewidzialny w świętym Kościele Chrystusa. I to nie tylko raz, i nie tylko przez godzinę, ale przez całe siedem dni święta, każdą Eucharystię, aż do momentu, gdy zdjął szaty świętego oświecenia (II 17)²⁸.

Autor *Diegemata psychophele* przytacza szereg szczegółów codziennych wizji i zachowań młodzieńca. Momentowi chrztu towarzyszyła wizja uzbrojonego młodzieńca białego jak słońce, który stanął po jego prawicy i chronił go. Zaraz po chrzcie nie był w stanie przyjąć żadnego napoju ani pokarmu, tak jakby był całkowicie wypełniony Duchem Świętym. W czasie Eucharystii doświadczał drżenia i płaczu. Te doświadczenia i wizje ustały po zakończeniu oktawy i już nigdy nie powróciły²⁹.

Apoftegmaty Anastazego z Synaju są więc dowodem na przekonanie starożytnych o wyjątkowych doświadczeniach, które mogą stać się udziałem dzieci w kontekście chrztu świętego. W tym wypadku chodziło zarówno o wizję anioła stróża, jak i o udział aniołów w Eucharystii.

²⁷ Por. II 24.

²⁸ Tł. własne.

²⁹ Por. II 17.

5. Opętania i uzdrowienia

Mnich z Synaju przytacza zdarzenie o cudzie eucharystycznym, którego był świadkiem. Na jego oczach cząstka chleba używanego w Eucharystii stała się kawałkiem ciała, a trzy krople krwi skapnęły na święty ołtarz. On zaś wziął cząstkę chleba, która stała się ciałem, i udał się do Jerozolimy. Tam dowiedział się o opętanym młodzieńcu (*paida neadzonta*) o imieniu Jerzy, synu prawych ludzi, który został opętany przez demona. Wtedy wziął cząstkę Ciała Chrystusa i umieścił na szyi opętanego w czymś w rodzaju filakterium. Po 10 dniach pewna kobieta miała we śnie wizję Matki Bożej, która nakazała jej iść do domu tego młodzieńca, aby oznajmić jego rodzinie, że został on uzdrowiony. Gdy owa kobieta zapytała Maryję, dzięki czemu został on uzdrowiony, otrzymała odpowiedź, że dokonało się to za pośrednictwem świętej cząstki zawieszanej na jego szyi. Kobieta udała się do rodziny chłopca i oznajmiła jego matce oraz braciom, że został uzdrowiony. Oni uwierzyli. W czasie sprawowania Eucharystii chłopiec (*pais*) miał wizję węża, który wyłania się z jego lewego boku i ucieka³⁰.

Jak poświadczają inne zawarte na kartach *Diegemata psychophele* historie, niejedno dziecko doświadczyło opętania. Proces uwolnienia niejednokrotnie był niezwykle trudny. Syn Azariasza o imieniu Mojżesz od młodego wieku (*ek nepias helikias*) był opętany. Ojciec był pobożnym chrześcijaninem. Syn natomiast dokonał wielokrotnej apostazji. Upominany przez chrześcijan wracał do Kościoła, a po jakimś czasie ponownie dopuszczał się apostazji. Narrator opowiadania spotkał się z Mojżeszem, a ponieważ znał osobiście zarówno jego, jak i jego ojca, upomniał go za wielokrotną apostazję. Wtedy usłyszał następujące wyjaśnienie:

Ale co ja mogę zrobić, panie, ojcze, ponieważ za każdym razem, kiedy się nawracam i staję się chrześcijaninem, diabeł wściekle mnie atakuje, a ilekroć znowu staję się apostatą, zostawia mnie w całkowitym spokoju. Często duch ukazywał mi się i nakazywał mi, mówiąc: „Nie oddawaj czci Chrystusowi, a zostawię cię w spokoju, nie wyznawaj Go jako Boga i Syna Bożego, a nie zbliżę się do ciebie, nie przyjmuj Komunii, a nie będę cię niepokoił, nie czyni znaku krzyża, a będę cię kochał”. Nie jestem jedynym, który słyszał te słowa z ust Mojżesza (II 13)³¹.

³⁰ Por. II 1.

³¹ Tł. własne.

Ta historia nie ma szczęśliwego zakończenia. Mnich z Synaju nie wspomina o uzdrowieniu Mojżesza. Przytoczone opowiadanie jest dla niego kanwą do refleksji na temat wyjątkowości wiary chrześcijańskiej. Kolejne apostazje Mojżesza nie były spowodowane lękiem przed prześladowaniami, fizycznymi cierpieniami, lecz obawą przed wyzwaniem związanymi z walką duchową.

Anastazy wspomina również o opętaniu czterech młodych dziewcząt (*neoteris*), których wieku nie podaje. Nie ma informacji o ich uwolnieniu od złych mocy. Mnich z Synaju szczegółowo przedstawia dialog świętego człowieka o imieniu Jan z demonami. Ów zadaje im pytania, na które uzyskuje precyzyjne odpowiedzi. Okazuje się, że demony boją się znaku krzyża, chrztu i Eucharystii. Największą moc ma Komunia Święta. Jej przyjmowanie uniemożliwia działanie złym duchom³².

Wydaje się, że apoftegmaty Anastazego różnią się znacząco od innych tego typu historii. Mnich z Synaju w mniejszym stopniu niż inne zbiory opowiadań³³ koncentruje się na uzdrowieniu dziecka. Chodzi mu raczej o ukazanie mocy i wyjątkowości wiary chrześcijańskiej. Nie waha się w tym kontekście odwoływać do demonów jako wiarygodnego źródła informacji.

6. Podsumowanie

Historie opowiedziane przez Anastazego z Synaju zawierają szeroką perspektywę, jeśli chodzi o problematykę życia dzieci. Przeprowadzone analizy pozwalają sformułować następujące wnioski. (1) W przekonaniu Anastazego wiara jest tak wielką wartością, że usprawiedliwia pozbawienie życia nawet swoich dzieci w celu uchronienia ich przed apostazją. (2) Nastolatek jest zdolny do samodzielnego aktu wiary, za który jest gotów ponieść męczeństwo. (3) Los dzieci innowierców nie jest jasny. Rozstrzygnięcie tej kwestii należy pozostawić Bogu. Los chrześcijańskich dzieci również nie jest przesądzony. (4) Świadomość, że ktoś oddał za mnie życie, może owocować pragnieniem odwdzięczenia się za to. (5) Zaprezentowane w obu zbiorach historie dzieci wydają się być argumentem za autorstwem Anastazego. Są bowiem kompatybilne z innymi jego dziełami. Chodzi np. o kwestię zbawienia dzieci innowierców, o problem odpowiedzialności

³² Por. II 20.

³³ O takich zdarzeniach wspominają: Giorda, *Children in monastic families in Egypt at the end of Antiquity*, s. 232-234; Schroeder, *Children and Family in Late Antique Egyptian Monasticism*, s. 114-118.

dziecka za swoje grzechy. (6) Dzieciństwo jest okresem, w którym można doświadczyć nadzwyczajnych religijnych doświadczeń. Chodzi zarówno o „objawienia prywatne”, jak i o uzdrowienia.

Bibliography

Sources

- Anastasioi Sinaitae Viae Dux*, red. K.-H. Uthemann, Turnhout – Leuven 1981.
Anastasioi Sinaitae Sermones duo in constitudinem hominis secundum imaginem Dei, nec non opuscula adversus monotheletas, red. K.-H. Uthemann, Turnhout – Leuven 1985.
Anastasioi Sinaitae Quaestiones et responsiones, red. M. Richard – J.A. Munitiz, Turnhout – Leuven 2006.
 Binggeli A., *Anastase le Sianite: Récits sur le Sinai et Récits utiles à l'âme. Edition, traduction, commentaire*, Paris 2001.

Studies

- Bakke O.M., *When Children Became People. The Birth of Childhood in Early Christianity*, Minneapolis 2005.
Becoming Byzantine; Children and Childhood in Byzantium, red. A. Papaconstantinou – A.-M. Talbot, Washington 2009.
Children in the Late Ancient Christianity, red. C.B. Horn – R.B. Phenix, Tübingen 2009.
 Czyżewski B., *Akty homoseksualne w ocenie pisarzy wczesnochrześcijańskich*, „*Verbum Vitae*” 39/1 (2021) s. 335-351.
 Drzyżdżyk S. – Gilski M., *Koncepcja jałmużny w Quaestiones et responsiones Anastazego Synaity*, *VoxP* 79 (2021) s. 99-112.
 Giorda M.C., *Children in monastic families in Egypt at the end of Antiquity*, w: *Children and Everyday Life in the Roman and Late Antique World*, red. Ch. Laes – V. Vuolanto, London – New York 2019, s. 232-246.
 Graumann L.A., *Children's accidents in the Roman empire*, w: *Children and Everyday Life in the Roman and Late Antique World*, red. Ch. Laes – V. Vuolanto, London – New York 2019, s. 267-286.
 Horn C.B. – Martens J.W., *'Let the Little Children Come to Me'. Childhood and Children in Early Christianity*, Washington 2009.
 Piasecki D., *Mysterium mortis w ujęciu Anastazego Synaity*, *VoxP* 75 (2020) s. 415-430.
 Schroeder C.T., *Children and Family in Late Antique Egyptian Monasticism*, Cambridge 2020.
 Uthemann K.-H., *Anastasios Sinaites. Byzantinisches Christentum in den ersten Jahrzehnten unter arabischer Herrschaft*, t. 1-2, Berlin – Boston 2015.
 Uthemann K.-H., *Studien zu Anastasios Sinaites. Mit einem Anhang zu Anastasios I. von Antiochien*, Berlin – Boston 2017.